

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK

**INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS AGRÁRTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: Dr. Szabó Gábor, MTA doktora

„Doktori (PhD) értekezés tézisei”

**HOLLANDIA ÉS MAGYARORSZÁG MEZŐGAZDASÁGI SZÁMVITELI
INFORMÁCIÓS RENDSZERÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE A
HAZAI RENDSZER FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEINEK FELTÁRÁSA
ÉRDEKÉBEN**

Készítette:

Csajbók Ildikó

Témavezető:

Dr. Kozma András
a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN
2006

1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI

A világgazdaságban és a társadalom egészében napjainkban tapasztalható az **információ** és a tudás egyre szélesebb körű terjedése, hozzáférhetősége és felhasználása, vagyis az „információs társadalom”-nak nevezett jelenség egyre nagyobb mértékű térhódítása. Az információ gazdasági értékkel bíró erőforrás, melynek birtokában a gazdasági élet hatékonyabban szervezhetővé válik, gyorsabb, közvetlenebb módon találhatnak egymásra a gazdasági élet szereplői, javul mind a mennyiségi mind a minőségi paraméterekkel mérhető teljesítmény.

Az információ, mint erőforrás Magyarország fejlődésében, gazdasági hatékonyságának növelésében, érdekeinek érvényesítésében is kiemelt szerepet játszik. Magyarország az Európai Unióhoz való csatlakozásával részévé vált egy integrált információs rendszernek. Ehhez az információs hálózathoz való csatlakozás az élet számos területén komoly elvárásokat támasztott a hazai információs rendszerek fejlesztésével, kialakításával szemben. Ezzel egy időben az EU integrált információs rendszerének tagjaként Magyarország olyan adatbázishoz, információs rendszerekhez, összefüggésekhez és folyamatokhoz, tapasztalati tudásbázishoz kapott hozzáférést, amelyek tudatos és hatékony használatával áttörő fejlődés valósítható meg hazánk társadalmi, kulturális, gazdasági életében, versenyképességének fokozásában. Mindezek mellett kiemelt fontosságú az is, hogy az információ megfelelő időben, formában és tartalommal eljusson az érdekeltekhez.

Az értekezés **küldetése, általános célkitűzése** ezzel a gondolatmenettel összhangban az, hogy a rendelkezésre álló információt, tudásbázist, tapasztalatokat feldolgozva, felhasználva és minél szélesebb körben elterjesztve **hozzájáruljon a magyar információs rendszer fejlesztéséhez, működésének javításához, hatékonyságának növeléséhez.**

A küldetést az információ, mint gazdasági erőforrás egy szegmensére, a **számviteli információra** összpontosítva teljesítettem az értekezésben. Az általánosan megfogalmazott célt három, a számviteli információ témakörében konkrétan megfogalmazott célkitűzésre szűkítettem le.

1.) Az értekezés általános céljának megvalósítása érdekében konkrét feladatul tűztem ki **a magyar és a holland pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzését, s**

az elemzés eredményeként feltárt főbb eltérések értékelésén keresztül fejlesztési javaslatok kidolgozását a magyar pénzügyi számviteli rendszerre vonatkozóan.

Az összehasonlító elemzés során a célom:

- ⇒ a számviteli beszámoló összetételére;
- ⇒ az éves beszámoló részét alkotó mérleg és eredménykimutatás felépítésére;
- ⇒ a pénzügyi számvitel területén alkalmazott értékelési eljárásokra vonatkozó uniós, holland és magyar szabályozás összevetése volt.

A hazai számviteli információs rendszer komoly fejlődésen és harmonizációs folyamaton ment keresztül az elmúlt évek során, s napjainkra a pénzügyi számviteli rendszer az EU előírásoknak megfelelően kialakított információs hálózattá vált. Egy jól működő rendszernek azonban rugalmasnak kell lennie és folyamatos jelleggel alkalmazkodnia a gazdasági életben tapasztalható változásokhoz, újonnan kialakult elvárásokhoz. Ezekre a folyamatosan jelentkező kihívásokra adandó válaszoknál segítséget jelenthet, támpontot nyújthat az, hogy egy másik ország, EU tagállam milyen megoldásokat dolgozott ki hasonló kérdésekre, megoldásra váró problémákra.

- 2.) A pénzügyi számviteli rendszerek összehasonlításának feladatát tovább szűkítettem a gazdaság egy ágazatára a **mezőgazdaságra**, s azon belül is egy speciális számviteli területre. Az Európai Unió egy elkülönített információs rendszert üzemeltet a mezőgazdasággal kapcsolatos információk beszerzésének érdekében. Ez a rendszer a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat¹ (MSZIH, angolul Farm Accountancy Data Network, FADN), amely az Európai Unió minden tagállamára kiterjedő reprezentatív adatgyűjtési rendszer, s amely számviteli adatokat gyűjt a gazdálkodási egységekről. A rendszer célja, hogy támogassa az EU döntéshozatali mechanizmusát és ellenőrzés alatt tartsa a gazdálkodók jövedelmezőségének alakulását. A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat meghatározza a gazdálkodók vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetét, gazdasági elemzéseket készít és figyelemmel kíséri az EU agrárpolitikájának hatásait.

¹ A hazai szakirodalomban használatos még a Tesztüzemi Információs Hálózat és a Tesztüzemi Rendszer elnevezés is.

- Az értekezésben másodikként megfogalmazott konkrét céloom ehhez kapcsolódóan:
- ⇒ **a magyar Mezőgazdasági Számveteli Információs Hálózat, mint számveteli rendszer elemzése, értékelése, illetve**
 - ⇒ **a hatékony, EU jogszabályoknak is megfelelő fejlesztési lehetőségeinek feltárása; továbbá**
 - ⇒ **javaslat kidolgozása az információ céltudatos felhasználásának, hatékony terjesztésének lehetséges módozataira.**

Az értekezésben tehát az Információs Hálózat vizsgálatánál a számvetel területére fókuszálók, így az értekezésben nem kerül sor egyéb, természetesen hasonlóan fontos területek (pl. a rendszer reprezentativitása, az adatgyűjtés hatékonyságának biztosítása stb.) elemzésére, értékelésére.

- 3.) Az értekezésben harmadik, konkrétan megfogalmazott céloom annak vizsgálata, hogy **a Mezőgazdasági Számveteli Információs Hálózat által gyűjtött és feldolgozott adatok milyen mértékben hasznosíthatók a magángazdaságok számára, azaz az Információs Hálózat által szolgáltatott információnak milyen hatása van az információ birtokában levő gazdaságok rövid- és hosszú távú nyereségességére, erőforrás-gazdálkodására.**

Ez a célkitűzés az előzőekhez hasonlóan szintén a Mezőgazdaság Számveteli Információs Hálózat értékeléséhez kapcsolódik. Az Információs Hálózat eredményes és hatékony működésének egyik alapfeltétele a megbízható, pontos adatszolgáltatás az agrárgazdaságok részéről. Amennyiben az Információs Hálózat képes olyan adatokat, elemzéseket adni az adatszolgáltató gazdaságoknak, amelyeket azok ténylegesen hasznosítani tudnak, ez nagy mértékben javíthatja a gazdálkodók adatszolgáltatásának minőségét, az adatszolgáltatók motiváltságát, s a rendszerbe vetett bizalmukat. Korábban már megfogalmazásra került annak a jelentősége, hogy minél szélesebb körű legyen az információt felhasználók köre, emellett viszont fontos az is, hogy az információ megfelelő tartalommal bírjon.

2. ELŐZMÉNYEK ÉS ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A kutatási célkitűzéseim megvalósítása érdekében első lépésben az értekezés témáját helyeztem el a szakirodalomban. Az információhoz, számviteli információhoz kapcsolódó szakirodalom feldolgozását követően az összehasonlító számvitel módszertanát mutattam be részletesebben, mivel ezt a metodikát alkalmazva önálló elemzést végeztem el az uniós, a holland és a magyar pénzügyi számvitel, valamint a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének összehasonlításával. Mivel az uniós szabályozás adja meg a kereteit a tagország számviteli rendszerei működésének, ezért a szakirodalmi áttekintés részeként szükségesnek tartottam ennek a szabályozásnak a részletesebb ismertetését is. Az értekezés szerkezeti felépítését úgy alakítottam ki, hogy külön fejezet ismerteti Hollandia és Magyarország pénzügyi, valamint a két vizsgált ország mezőgazdasági számviteli rendszereit.

A **pénzügyi számviteli rendszerek** (Hollandia, Magyarország) bemutatása és **összehasonlító elemzése** a vonatkozó szakirodalom alapján történt. A holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzése során az összehasonlító számvitel módszertanát alkalmaztam. A számviteli összehasonlítás jelentőségét támasztja alá a világkereskedelem fokozódása, a nemzetközi cégek elterjedése, ebből eredően az összehasonlíthatóság iránti igény erősödése, a harmonizáció egyre nagyobb térhódítása. Az elemzés során az éves beszámoló egyes tételeit és az alkalmazott értékelési eljárásokat hasonlítottam össze. A hangsúlyt azokra a területekre helyeztem, amelyeknél eltérés tapasztalható a két ország pénzügyi számviteli rendszerében.

A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének elemzését indokolja, hogy az EU tagság sok más feladat mellett az EU-konform magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat kiépítését és működtetését is feladatul tűzte Magyarország számára. Az Információs Hálózat EU-konform, effektív és eredményes működtetése mind az EU-nak, mind hazánknak érdekében áll. A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat az Európai Unióban már létező és működő rendszer, így a vizsgálat legkézenfekvőbb és leginkább költségtakarékos módja a már rendelkezésre álló információ hasznosítása, azaz az egyik tagállam már hatékonyan működő Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatának

összehasonlítási alapként, kiindulópontként történő felhasználása. Bármely ország képes fejleszteni és hatékonyan működtetni számviteli rendszerét úgy, hogy tanul a történelemből és figyelemmel kíséri, hogy más országok hogyan kezelik a hasonló számviteli problémákat. Az értekezésben egy uniós tagállam, Hollandia példáján keresztül vizsgálom a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli szabályozását az összehasonlító pénzügyi számvitel metodikáját alkalmazva. A holland Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat működésén keresztül azt mutatom be, hogy az EU elméleti számviteli szabályait hogyan alkalmazzák a gyakorlatban. A holland Információs Hálózat vizsgálatát követően a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat működését ismertetem. A két rendszer eltéréseinek a bemutatásával a célom a hazai rendszer számviteli szabályainak, működésének értékelése, illetve továbbfejlesztési lehetőségeinek kidolgozása. Az időbeli és terjedelembeli korlátok, valamint az egyes részterületek érdekessége, aktualitása miatt az éves beszámolónak nem minden sora kerül azonos részletességgel megvizsgálásra. A célkitűzés megvalósítása során az értekezésben külön hangsúlyt helyezek a rendelkezésre álló, összegyűjtött, feldolgozott és rendszerezett mezőgazdasági információ minél szélesebb körű hasznosítására, azaz az információt használó gazdasági szereplők körének bővítési lehetőségeire.

Az egyes számviteli rendszerek összehasonlító elemzését követően a kutatásom során a **Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat információs adatszolgáltatásának hatékonyságára** helyeztem a hangsúlyt.

Az Információs Hálózat a részére történő adatszolgáltatásért cserébe a rendszerben részt vevő gazdaságoknak kimutatásokat, üzletági elemzéseket - összefoglalóan vezetői információt szolgáltat. A kutatásom célja ezeknek a vezetői információknak a holland gazdaságok rövid, illetve hosszú távú jövedelmezőségére gyakorolt hatásának kimutatása, és - pozitív eredmény esetén - javaslat kidolgozása a hazai rendszer hasonló információszolgáltatásának működtetésére. A vizsgálat elvégzéséhez egy mikroökonómiai többváltozós regressziós modellt dolgoztam ki, amely a gazdaságok nyereségének alakulását vizsgálja több figyelembe vett tényező (mint például a technológiai fejlődés, munkaerő költségek, tőkeköltségek stb. illetve az Információs Hálózat által szolgáltatott vezetői információ) függvényében. A vizsgálat a vonatkozó szakirodalom ismertetését követően az elméleti modell kidolgozásával kezdődik. A modellbe igyekeztem a legtöbb olyan tényezőt beépíteni, amelyek egy agrárgazdaság

profitjának alakulását befolyásolják. Az elméleti modell kidolgozását a modell empirikus specifikációja követte. A profitmaximalizáló gazdaságokra kifejlesztett duális modell kidolgozása során a vizsgálni kívánt (függő) változó a gazdálkodó nyeresége volt, amelyre több független változó gyakorol tényleges hatást. A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információ is egy független változóként került a modellbe beépítésre, s a vizsgálat célja volt azt kideríteni, hogy ez a független változó szignifikáns hatást gyakorol-e a gazdálkodók nyereségére, azaz a függő változóra. A modell továbbá azt is vizsgálja, hogy az információ milyen hatással volt a vizsgált vállalkozások által előállított végtermék mennyiségére, a termelési tényezők ('energia', 'anyagok', 'szolgáltatások'), valamint az egy bizonyos időtartamon belül fixnek minősíthető ráfordítások ('ingatlanok', 'gépek', 'berendezések') árnyékára. A vizsgálat a holland agrárgazdaságok egy viszonylag kicsi és ezért homogénnek minősíthető csoportján került elvégzésre, azaz a cserepes növények termesztésére szakosodott kertészeti vállalkozások esetében. A vizsgálat elvégzéséhez a mintagazdaságokról az adatokat a holland Agrárgazdasági Kutató Intézet (LEI) bocsátotta rendelkezésre. Az adatok 1975-től 1995-ig tartó periódusból származnak, az adatbázisban 207 gazdaság szerepel, s ezekről a gazdaságokról összesen 985 megfigyelést tartalmaz. Egy gazdaság átlagosan 5 évet tölt a rendszerben, s a vizsgálat szempontjából fontos információ a megfigyelt gazdaságoknak a rendszerben eltöltött éveinek a száma. A modell tehát egy gazdaságnak a rendszerben eltöltött, átlagosan 5 év hosszúságú időtartamát vizsgálja.

Az értekezésben csak egy EU tagállam Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatát vettem kiindulási alapnak, a jövőben azonban célszerű és tanulságos lehet ugyanezt az összehasonlítási metodikát más tagállamok (pl. Németország) Információs Hálózataira is alkalmazni, s a magyar rendszer fejlesztése érdekében felhasználni.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Magyarország az Európai Unióhoz való csatlakozásával részévé vált az EU integrált információs rendszerének, amely nem csak azt jelenti, hogy hazánknak biztosítania kell az EU információs rendszereibe történő megfelelő minőségű és tartalmú információ szolgáltatását, hanem ezzel egyidejűleg hozzáférést is kapott ezekhez az adatbázisokhoz, tudásanyaghoz és szellemi tőkéhez. Magyarország fejlődésének egyik mozgatórugójává válhat ezeknek a kapacitásoknak a tudatos és hatékony hasznosítása. Az információ gazdasági jelentőségének felismerésével és elismerésével összhangban az értekezésben általános célkitűzéseként fogalmaztam meg a magyar információs rendszer fejlesztését, működésének javítását, hatékonyságának növelését a rendelkezésre álló információk, tudásbázis, tapasztalatok feldolgozásán, felhasználásán keresztül.

3.1. A holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzése

A holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzésével célul tűztem ki annak a bemutatását, hogy az eltérő történelmi, gazdasági, politikai és ennek következményeként eltérő számviteli múlttal rendelkező uniós tagországok hogyan felelnek meg az Európai Unió pénzügyi számviteli követelményeinek, valamint a folyamatosan változó környezeti kihívásoknak. Az elemzés során feltárt eltérések értékelésén keresztül a végső cél fejlesztési javaslatok kidolgozása a magyar pénzügyi számviteli rendszer fejlesztésére.

Mind a holland, mind a magyar pénzügyi számviteli rendszer az Európai Unió irányelveire épül. Az eltérő történelmi, gazdasági háttér és feltételek miatt azonban a számviteli alapok gyakorlatban való alkalmazása, értelmezése a számvitel több területén eltér a két országban, bár ezek az eltérések nem minősíthetők jelentősnek.

A holland rendszer mindig is liberális volt és még mostanáig is több választási lehetőséget kínál, mint a magyar rendszer a maga konzervatív múltjával. A holland törvényi szabályozás korábban minimális követelményeket támasztott az éves beszámoló elkészítésénél alkalmazandó számviteli szabályokkal és a nyilvánosságra hozatallal kapcsolatban. A 4. irányelvnek a holland jogi szabályozásba történő átemelése a korábbi szabadság korlátozásához vezetett. Ezzel szemben a számviteli beszámoló elkészítésénél előre részletesen rögzített alapelveket, szabályokat kell

alkalmazni, s a számlaosztályok és a számlarend tartalma is viszonylag kötött. Az európai harmonizáció eredményeként enyhült a magyar rendszer konzervativizmusa és korlátozódott a holland rendszer liberalizmusa, így közelebb került egymáshoz a két ország számviteli szabályozása.

A **számviteli alapelvek** érvényesülése, értékelése során más területekre helyez hangsúlyt a két ország számviteli rendszere. Hollandiában nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a tartalom elsődlegességének a formával szemben, mint hazánkban. Az éves beszámoló valóságúsége érdekében több eltérést enged meg az előírásoktól a holland jogi szabályozás. Az óvatosság elve esetében viszont hazánk helyez nagyobb súlyt az elv érvényesülésére. Jó példa erre a céltartalékok képzésére, az év végi értékelésnél a piaci árral való összehasonlításra, a követelések utáni értékvesztés elszámolására vonatkozó részletes törvényi szabályozás, amelyek a holland rendszerben nem találhatók meg.

Az **alkalmazott értékelési eljárások** összehasonlítása során tapasztalt fő eltérés az, hogy a holland számviteli szabályozás lehetőséget nyújt a múltbeli értékelés (beszerzési ár vagy előállítási költségen való értékelés) mellett a tárgyi eszközök, a befektetett pénzügyi eszközök és a készletek esetében az aktuális piaci értéken történő számviteli nyilvántartásra. Az aktuális piaci értéken való nyilvántartás lehetősége a Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS) előírásaival való esetleges harmonizáció során előnyt jelenthet. A holland számviteli rendszer liberalizmusát jól szemlélteti, hogy a 4. irányelv átvétele előtt a jogi szabályozás egyáltalán nem korlátozta az alkalmazható értékelési eljárásokat. A két ország gyakorlatát összehasonlítva azonban nincs jelentős eltérés a két ország által alkalmazott értékelési módszerekben, ugyanis kevés kivételtől eltekintve a holland gazdaságok is a múltbeli értékelés módszerét használják a gyakorlatban.

Hollandia és Magyarország pénzügyi számviteli rendszerének összehasonlításának **összefoglalásaként** elmondható, hogy a holland rendszer több választási lehetőséget kínál, több szabadságot kínál, kevésbé épül be a holland számvitelbe az adóügyi szabályozás, mint a magyar pénzügyi számviteli rendszerben. Ezen főbb eltérések ellenére azonban mindkét rendszer megfelel az EU előírásainak, s a két rendszer különbségei leginkább az eltérő számviteli múltból, s eltérő célrendszerből (lásd tartalom elsődlegessége a formával szemben stb.) adódnak. A két pénzügyi számviteli rendszer harmonizációja (a belőle készített beszámolók könnyebb

összehasonlíthatósága érdekében) azonban egy globálisabb harmonizációs folyamat során valósítható meg. Az összehasonlító elemzés eredményei tehát a két számviteli rendszerben készített beszámolók összehasonlítását végző szakemberek munkájában jelentenek segítséget, útmutatást, amelyre egyre fokozottabb igény jelentkezik napjainkban a nemzetközi cégek elterjedése, az összehasonlíthatóság iránti igény erősödése miatt. Az elemzés végeredménye miatt az értekezés nem tesz javaslatot a hazai pénzügyi számviteli rendszer változtatására.

3.2. A holland és a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat, mint számviteli rendszer összehasonlító elemzése

A vizsgálat célja a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének elemzése, értékelése, illetve hatékony, EU jogszabályoknak is megfelelő fejlesztési lehetőségeinek a feltárása, illetve javaslat kidolgozása a rendszerből nyerhető információ minél szélesebb körű terjesztésére, hasznosítására.

A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat az Európai Unióban már létező és működő rendszer, így az értekezés céljainak megvalósítása érdekében egyrészt ismertettem a vonatkozó **uniós szabályozást**, másrészt pedig az egyik uniós tagállam, **Hollandia** már hatékonyan működő Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatának működését használtam fel összehasonlítási alapként az értekezésben. A holland példa összehasonlítási alapul szolgált a hazai rendszer elemzésénél, valamint hozzájárul a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat fejlesztéséhez az alkalmazott gyakorlati megoldások bemutatásán keresztül (természetesen figyelembe véve az országok sajátos adottságait). A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat sajátos számviteli szabályokat és elveket alkalmaz a gazdálkodók teljesítményének meghatározásánál. A rendszer módszertanát és specialitásait is bemutattam az éves beszámoló részletes ismertetése mellett. Az alkalmazott értékelési, jövedelemszámítási módok, értékcsökkenés stb. a holland és a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat példáján keresztül került bemutatásra, itt már azonban ez elmélet helyett a gyakorlati megoldások kerültek a vizsgálat középpontjába.

A hazai rendszer vizsgálata során feltárt gyakorlati problémák, és nehézségek ellenére elmondható, hogy a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat alkalmas arra, hogy az általa gyűjtött adatok alapján a magyar gazdálkodók vagyoni-,

penzügyi és jövedelmi helyzetéről az uniós elvárásoknak megfelelő színvonalú információt szolgáltatasson.

A **vizsgálat eredményei** négy fő területre összpontosítva kerülnek röviden bemutatásra:

- ⇒ Értékelési módszerek
- ⇒ Múltbeli költségek és aktuális piaci érték alkalmazásának problémaköre
- ⇒ Adatgyűjtés
- ⇒ Adatgyűjtés eredményeinek publikálása

Értékelési módszerek

A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által alkalmazott **értékelési eljárások** egyik fő jellegzetessége az **aktuális piaci értéken** történő nyilvántartás. Ez az értékelési eljárás alkalmazása a gyakorlatban számos nehézségbe ütközik. A hazai Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által gyűjtött számviteli információ értékelése még számos területen a magyar Számviteli Törvény előírásait követi (amely a múltbeli költségen történő értékelésen alapul), azaz nem feltétlenül egyezik meg az EU előírásaival. A hazai gyakorlat **pozitívuma**, hogy egyre szélesebb körben igyekszik aktuális piaci értéket meghatározni az agrárgazdaságok eszközei értékelése során, azonban a rendszer **negatívuma**, hogy az alkalmazott módszertan túlnyomó többségében a szakértői becslésre korlátozódik. Ennek eredményeként azonban az értékelés megbízhatósága nagyban függ az értékelést végző szakember felkészültségén, szakmai tapasztalatán. Az értekezésben kidolgoztam olyan gyakorlati **javaslatokat**, módszereket (holland példa alapján), amelyek alkalmazásával megvalósíthatóvá válhat már a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat első szintű adatgyűjtésénél az uniós követelményeknek megfelelő tartalmú információk beszerzése, illetve szélesebb körű, szakmailag megalapozottabb értékelési módszerek alkalmazása.

Az értekezésben javaslatot fogalmazok meg arra, hogy amennyiben nem áll rendelkezésre az aktuális piaci érték, azt a szakértői becslés alkalmazott módszerén túl, milyen más módszerekkel lehetne meghatározni:

- ⇒ hasonló eszközök piaci árából következtetni a piaci értékre (például egy speciális fajtájú értéket egy hasonló, piacon forgalmazott fajtájú piaci árának módosításával határozzák meg),
- ⇒ összehasonlító piaci elemzés, pl. hasonló gazdálkodók hasonló eszközeinek átlagos piaci értékéből következtetik a piaci értéket,

- ⇒ standard képletek (pl. a tenyészállatok piaci értékének meghatározásánál egy általános, rögzített formulába helyettesítik be az aktuális adatokat az állatról),
- ⇒ nettó jelenérték.

Múltbeli költségek és aktuális piaci érték alkalmazásának problémaköre

Mivel Magyarországon a múltbeli költségelszámolásnak fontos szerepe van a gazdasági élet számos területén (ilyen például az adózás), nem lenne praktikus ezt a rendszert teljességgel megszüntetni. A mezőgazdasági vállalkozások számvitelével foglalkozó szakirodalom a múltbeli és az aktuális piaci értéken való értékelési eljárások párhuzamos alkalmazását javasolja (KAY és EDWARDS, 1994). A szakirodalom olyan kétszlopos mérleg használatát javasolja, ahol az egyik oszlop a mérlegtételek értékét múltbeli költségen, a másik oszlop pedig aktuális piaci értéken mutatja ki.

A hazai Információs Hálózatban is ilyen értékelési rendszer kidolgozása a **javasolt**. A könyvelési rendszer alapulhatna a múltbeli értéken való nyilvántartáson, az egyes mérlegtételek esetében azonban a könyvelőirodáknak ki kellene mutatni az aktuális piaci értéket is. A piaci értéken történő értékelés bevezetése már megkezdődött a hazai Tesztüzemi Rendszerben, azonban a piaci érték meghatározásánál a könyvelőirodák csupán a saját szakértői tudásukra támaszkodhatnak, azaz nem rendelkeznek egy olyan országos szinten általánosan elfogadott módszertannal, amelynek segítségével nemcsak helyi szinten, de országos viszonylatban is megbízható piaci értékmeghatározást tudnának végezni. A központi adatösszesítést végző intézet, az AKI (Agrárgazdasági Kutató Intézet) által országosan végzett (statisztikai és egyéb) korrekciók szakmai hátránya pedig abban rejlik, hogy az AKI szakemberei nem ismerik részleteiben a helyi viszonyokat, így ők bár rendelkeznek egy országos összehasonlítási alappal, az ő esetükben a helyi információk ismeretének hiánya jelent hátrányt.

Adatgyűjtés

A hazai Információs Hálózat egy másik **problémája** rendelkezésre álló adatbázisok, számviteli bizonylatok szűkössége a magángazdaságok esetében. Ezen probléma áthidalására az értekezésben több **javaslatot** is megfogalmazok, mint például:

- ⇒ Kommunikációs csatornákat kiépíteni olyan hatóságokkal, szervezetekkel, amelyek birtokában vannak ilyen jellegű információknak, például a földterület, ingatlanok

piaci értékének meghatározásánál célszerű kapcsolatba lépni a földhivatalokkal helyi szinten.

- ⇒ Számos olyan mezőgazdasági gép, berendezés és jármű van, amelyek nem vagy nagyon ritkán cserélnek gazdát, így utánpótlási értékük meghatározása különösen nehéz feladat. Célszerű lenne holland mintára hazánkban is kidolgozni egy olyan értékelési rendszert, szabályzatot, amelyből a mezőgazdaságban tipikusan használt eszközök piaci ára könnyen számítható lenne, s évről évre az eszközök többségénél elegendő lenne az aktuális mezőgazdasági árindexszel beszorozni az előző évi értékeket. Ennek a rendszernek a lényege, hogy az egyes eszközök értéke azok kora, típusa, teljesítménye és egyéb műszaki paraméterei függvényében lenne meghatározható. Egy ilyen rendszer első kidolgozása bonyolult és költséges feladat, azonban az adatfrissítés az aktuális információk (piaci árak ingadozása, műszaki fejlődés színvonala, árindexek) birtokában már könnyebben megoldható, s ezáltal biztosítható lenne az eszközök aktuális piaci értékéről az EU-konform adatszolgáltatás már a könyvelőirodák szintjén. Ennek a rendszernek a kidolgozását a Piaci Információs Rendszer és a Központi Statisztikai Hivatallal közösen lehetne megvalósítani, ezt a feladatot esetleg az ő hatáskörükbe is lehetne utalni.
- ⇒ A mezőgazdasági tevékenységgel kapcsolatos pénzmozgásokat egyre növekvő mértékben kellene olyan bizonylatok alapján rögzíteni, mint például a banki kivonatok, szerződések. Ennek természetesen az az előfeltétele, hogy egyre nagyobb mértékben terjedjen hazánkban a gazdasági tranzakciók ilyen formában történő bonyolítása az egyéni magángazdaságok esetében is.

Fontos azonban itt megjegyezni, hogy a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által előírt eljárások alkalmazásával a hazai gazdálkodók gazdasági helyzetének megítélése számos területen kedvezőbb lehet, mint a Számviteli Törvény előírásait követve. Nehéz megítélni a kétfajta számviteli rendszer eltéréseiből adódó eltérések összesített hatását a gazdálkodó vagyona, jövedelmére. Az Információs Hálózatban alkalmazott eltérő értékelési eljárások következtében valószínűleg a mérlegben az eszközök összértéke növekedni fog, s ezzel egyidejűleg a saját tőke is. Ezekkel a változásokkal kedvezőbb képet kaphatunk a mezőgazdasági termelők helyzetéről, mint a pénzügyi számvitelben elkészített beszámoló alapján. Az eltérő értékelési szabályok alkalmazásának következtében a gazdálkodók több pénzügyi mutatója is megváltozik.

Adatgyűjtés eredményeinek publikálása

A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat adatszolgáltatásának a megbízhatósága nagymértékben függ az adatszolgáltatást biztosító gazdálkodóktól. A hazai rendszerben a mintagazdaságok kiválasztása nem véletlenszerű mintavétel alapján történik, valamint a rendszerben részt vevők rotációja sincs biztosítva úgy, mint Hollandiában, tehát a rendszer működésének megbízhatósága erőteljesen függ a tesztüzemi gazdálkodóktól. A tesztüzemek adatszolgáltatási fegyelmének, pontos és megbízható információ-szolgáltatásának biztosítása érdekében kiemelt hangsúlyt kell helyezni a gazdálkodók rendszerben való részvételének motiválására. Az ösztönzési rendszer egyik fontos eleme az összegyűjtött adatokból készült tanulmányok, elemzések ismertetése a tesztüzemi gazdálkodókkal. A hazai hálózat birtokában levő aggregált és részletes számviteli, pénzügyi és naturális adatok lehetőséget biztosítanak arra, hogy a rendszer részére információt szolgáltató gazdaságokat hazánkban is piaci, üzletági információkkal honorálják. Külön hangsúlyt kell helyezni arra is, hogy ez az információ olyan minőségben és tartalommal, valamint kellő időben jusson el közvetlenül a tesztüzemi gazdasághoz, hogy az a saját mikroökonómiajában, az adott földrajzi és piaci körülmények között is hasznosítani tudja. Az értekezésben **javaslatot** dolgoztam ki ennek az információs szolgáltatásnak a tartalmi összetételére (naturális és pénzügyi adatok, mutatószámok és vezetői számviteli beszámoló, valamint üzletági elemzés). A javaslatban kidolgozott információs füzet a későbbiekben a gazdálkodók egyre szélesebb körében terjesztésre kerülhet.

3.3. A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információ hatása a gazdálkodók jövedelmére

Az értekezés harmadik, konkrétan megfogalmazott célja annak vizsgálata volt, hogy a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által gyűjtött és feldolgozott adatok milyen mértékben hasznosíthatók a magángazdaságok számára, azaz az Információs Hálózat által szolgáltatott információnak milyen hatása van az információ birtokában levő gazdaságok rövid- és hosszú távú nyereségességére, erőforrás-gazdálkodására.

Annak feltárására, hogy az ilyen típusú információs szolgáltatás mennyire hasznosítható a gazdálkodók számára, egy mikroökonómiai többváltozós regressziós modellt fejlesztettem ki, amelynek segítségével a számviteli információ gazdasági hasznosságát vizsgálom. A profitmaximalizáló gazdaságokra kifejlesztett duális modell kidolgozása

során a vizsgálni kívánt (függő) változó a gazdálkodó nyeresége volt, amelyre több független változó gyakorol tényleges hatást. A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információ is egy független változóként került a modellbe beépítésre, s a vizsgálat célja volt kideríteni, hogy ez a független változó szignifikáns hatást gyakorol-e a gazdálkodók nyereségére, azaz a függő változóra.

A modell továbbá azt is vizsgálta, hogy az információ milyen hatással volt a vizsgált vállalkozás által előállított végtermék mennyiségére és a termelési tényezők ('energia', 'anyagok', 'szolgáltatások'), valamint a fix jellegű ráfordítások ('ingatlanok', 'gépek', 'berendezések') árnyékára. (Az árnyékár, más néven határtermék azt fejezi ki, hogy egy termelési tényező egységnyi változtatása mennyivel változtatja meg a kibocsátást / termelést, egyéb tényezők változatlansága mellett.) Maga a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információ úgy került a modellbe beépítésre, hogy azt a hálózatban eltöltött évek reprezentálják. A modell tehát azt feltételezi, hogy amely gazdaság az Információs Hálózatnak hosszabb ideje tagja, annál már jelentkezik a gazdaság részére szolgáltatott vezetői információ pozitív hatása. (Az Információs Hálózat reprezentativitása szempontjából is fontos ez a vizsgálat, mivel az Információs Hálózatban részt vevő mintagazdaságoknak a mezőgazdasági termelők teljes sokaságát kell reprezentálnia, ezért ha a mintagazdaságokra hatással van maga a hálózat, a mintagazdaságokat folyamatosan cserélni kell, azaz biztosítani kell a minta rotációját, s ezzel az Információs Hálózat reprezentativitását. A reprezentativitás biztosítása érdekében a mintagazdaságok átlagosan 5 évig tagjai a holland Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatnak.) A regressziós egyenlet paramétereinek becslése során az 1975-1995 közötti időszakban egy viszonylag homogén csoport, 207 holland kertészeti vállalkozás adatai kerültek feldolgozásra (összesen 985 megfigyelés).

A modell becslését követően ellenőriztem az eredményeket (a becsült paraméterek szignifikánsan különböznek-e nullától), az előfeltételezéseket, (pl. a profitfüggvény konvexitása az árakra) és a modell illeszkedését. Ezt követően a kapott eredményeket elemeztem.

Az **eredmények** azt mutatták meg, hogy a vezetői információ hatására megtakarítást lehet elérni a szolgáltatások és az anyagköltségek esetében (-23% és -1%), ugyanakkor az információ hatására növekedett az energiafelhasználás (+14%). Rövidtávon a nyereségre gyakorolt összehatás azonban negatív volt (-9% és -15%). A gazdálkodók rájöttek arra, hogy a vezetői információt hasznosítani tudják, ami számottevő

megtakarítást eredményezett a szolgáltatások és az anyag jellegű ráfordítások terén. Ezeket a megtakarításokat úgy is lehet értelmezni, hogy javul a gazdálkodók hatékonysága, és ezzel a vezetői információval helyettesítenek egyéb, korábban igénybe vett szolgáltatásokat. A megnövekedett energia-felhasználás egyrészt azzal magyarázható, hogy kezdetben a gazdálkodók nem megfelelően értelmezik a kapott vezetői információt (különösen az üzletági összehasonlításokat), illetve másrészt pedig, hogy a szolgáltatott információ hatására a gazdálkodók kezdetben nem a leggazdaságosabb, nem a legenergiatakarékosabb módon szervezik át termelésüket. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a Tesztüzemi Rendszernek hangsúlyt kell fektetnie arra, hogy megmagyarázza a gazdálkodóknak, hogy hogyan kell értelmezni és használni ezeket az információkat (különös tekintettel a legproblémásabb területre, az energiafelhasználásra).

Az Információs Hálózatban való részvétel különböző időszakaiban vizsgálva a fix jellegű ráfordítások ('ingatlanok', 'gépek', 'berendezések') árnyékárát, megállapítható, hogy mind az ingatlanok, a gépek és berendezések, illetve a munka árnyékára is nőtt (7, 6 és 13%-kal), ami azt jelenti, hogy a vezetői információ növeli a hosszú távú nyereségességet és lehetővé teszi az üzemméret növelését.

A vizsgálat eredményei összefoglalva tehát azt mutatják, a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információnak bizonyítottan van hatása a mezőgazdasági termelők gazdálkodására. Ezt az információnak a gazdálkodás bizonyos területeivel való szignifikáns kapcsolata jelzi. A vezetői információnak nagyobb valószínűséggel van pozitív hatása az elemzés adatbázisául szolgáló kertészeti vállalkozások nyereségességére hosszú távon, mint rövidtávon. Az Információs Hálózatot ilyen területen ért kritikák állításaival ellentétben ez az eredmény azt hangsúlyozza, hogy valóban fontos az alkalmazott minta rotációja a rendszerben annak érdekében, hogy az Információs Hálózat megőrizze reprezentativitását a gazdaságok populációjának egészére. Az eredményekből kiindulva úgy gondolom, hogy van értelme annak, hogy a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat hazánkban is szolgáltatson információkat a rendszernek adatokat szolgáló gazdálkodóknak egyrészt a saját gazdaságukról, másrészt pedig a hasonló ágazatban, hasonló paraméterekkel rendelkező gazdaságok adatairól (természetesen az adatbiztonság szempontjainak szigorú figyelembe vételével). Mivel ezek az adatok a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számára már rendelkezésre állnak, véleményem szerint az

adatszolgáltatás bevezetésének költségei nem fogják meghaladni azt a pozitív eredményt hazánkban, amelyet a gazdálkodók érhetnek el ezen adatszolgáltatás révén.

Figyelembe véve azt a tényt, hogy Hollandiában a gazdálkodók számos egyéb forrásból hozzájuthatnak ilyen típusú vezetői információkhoz (könyvelőktől, érdekvédelmi szervezetektől), a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott vezetői információnak várhatóan jelentősebb hatása lesz a nyereségessegre az EU új tagországaiban. Ez hazánk esetében például azzal magyarázható, hogy a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó gazdaságok túlnyomó többsége egyéni vagy családi magángazdaság formájában végzi tevékenységét, s főleg az ő esetükben nincs olyan messzire tekintő múltja annak, hogy vezetői információ birtokába jutnának, mint Hollandiában. A vizsgálat eredményei megmutatták, hogy a rendszer által szolgáltatott információ pozitív irányba befolyásolja a gazdálkodók nyereségét hosszú távon, így hazánkban az Információs Hálózat által szolgáltatott vezetői információ nemcsak növelheti a gazdálkodók jövedelmezőségét, de rávilágíthat a számviteli információ hasznosságára, megtaníthatja a gazdálkodókat kihasználni az információ-többletből származó előnyöket, s a rendszer résztvevői egy átgondoltabb, tudatosabb, versenyképes gazdálkodást sajátíthatnak el a segítségével.

Javasolt a kidolgozott mikroökonómiai többváltozós regressziós elemzés elvégzése a jövőben a hazai mintagazdaságok esetében is. Jelenleg azonban a hazai rendszer nem rendelkezik egy olyan nagyságrendű és kellő idősort feldolgozó adatbázissal, s a gazdálkodók részére történő adatszolgáltatási múlttal, amelynek felhasználásával a vizsgálat statisztikailag megbízható eredményeket produkálna.

Az értekezés általános célkitűzése az volt, hogy hazánk számára az EU csatlakozás után rendelkezésre álló adatbázisokat, információs rendszereket, összefüggéseket és folyamatokat minél tudatosabban és hatékonyabban tudja felhasználni, hasznosítani, s ezzel hozzájáruljon a magyar információs rendszer fejlesztéséhez, működésének javításához, hatékonyságának növeléséhez, s ezáltal a gazdasági fejlődéshez, a versenyképesség fokozásához. Az értekezésben a holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzésével, a magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének fejlesztésére tett javaslatokkal, valamint ezen Információs Hálózat által szolgáltatott vezetői információ gazdasági hasznosságának bemutatásával járultam hozzá az általános célkitűzés megvalósításához.

4. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

- ⇒ A holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzésének elvégzése. Az elemzés eredményeként megállapítottam, hogy mindkét rendszer megfelel az EU előírásainak, s a két rendszer különbségei leginkább az eltérő számviteli, gazdasági, politikai múltból, s eltérő célrendszerből adódnak.

- ⇒ A magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének elemzése, értékelése. Az elvégzett vizsgálat alapján megállapítottam, hogy a magyar Információs Hálózat alkalmas arra, hogy az általa gyűjtött adatok alapján a magyar gazdálkodók vagyoni-, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az uniós elvárásoknak megfelelő színvonalú információt szolgáltatson. Az elvégzett kutatás alapján javaslatokat fogalmazok meg a hazai Információs Hálózatban alkalmazott értékelési eljárások, adatgyűjtési metodika, a beszámoló formátumának fejlesztésére.

- ⇒ A magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat részére olyan információs füzet kidolgozása, melynek alkalmazásával az adatszolgáltató agrárgazdaságok olyan piaci, gazdasági, vezetői információkhoz juthatnak, amelyek hozzájárulnak a gazdaságok tevékenységének jobb megértéséhez, fejlesztési lehetőségeinek feltárásához, valamint a jövedelmezőségük javításához.

- ⇒ Rövid elemzést készítettem annak bemutatására, hogy a magyar mezőgazdasági termelők vagyoni, pénzügyi, jövedelmezőségi helyzetének megítélése mennyiben változik a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatban a pénzügyi számviteli szabályozáshoz viszonyítva.

- ⇒ Statisztikai vizsgálat a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információnak a gazdálkodók jövedelmére gyakorolt hatásáról. A kutatás eredményei azt igazolják, hogy hosszú távon az Információs Hálózat által szolgáltatott információnak van pozitív hatása a gazdálkodók jövedelmére, tehát érdemes és szükséges az Információs Hálózatot ilyen irányban fejleszteni, hasznosítani a jövőben Magyarországon is.

5. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA

- ⇒ A holland és a magyar pénzügyi számviteli rendszer összehasonlító elemzésének eredményei azt mutatták meg, hogy mivel mindkét rendszer megfelel az EU előírásainak, ezért a két pénzügyi számviteli rendszer harmonizációja a számviteli beszámolók jobb összehasonlíthatósága érdekében csak egy globálisabb, átfogóbb harmonizációs folyamat során valósítható meg. Az összehasonlító elemzés eredményei tehát a két számviteli rendszerben készített beszámolók összehasonlítását végző szakemberek munkájában jelenthetnek segítséget, útmutatást.
- ⇒ A magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli rendszerének elemzése, értékelése során a holland rendszert vettem kiindulási alapul, s a hazai rendszer fejlesztésére kidolgozott javaslataim számos területen a holland gyakorlaton alapulnak. Ez igazolja azt, hogy a kidolgozott javaslatok a gyakorlatban is megvalósíthatóak. A javasolt értékelési eljárások, a kiépítésre javasolt kommunikációs csatornák, adatgyűjtési metodikák, beszámoló-formátum gyakorlati alkalmazhatóságának feltétele a megfelelő szakmai, szervezeti és anyagi támogatottság rendelkezésre állása.
- ⇒ A magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat részére kidolgozott információs füzet olyan információkat tartalmaz, amelyek az Információs Hálózat rendelkezésére állnak, tehát az információs füzet kidolgozásával, s az adatszolgáltatást végző gazdaságokhoz való eljuttatásával a gazdálkodók segítséget kaphatnak a tevékenységük átgondolásában, tervezésében, döntéseik meghozatalában. Az információs füzet adattartalma:
- naturális és számviteli alapadatok az adott gazdaságról;
 - a gazdaság alapadatainak feldolgozásából készített pénzügyi mutatószámokat, vezetői számviteli adatok mint például a termékcsoportok jövedelmezősége, cash-flow kimutatás, eszköz-kihasználtság stb.; illetve
 - üzletági elemzés az azonos régióba tartozó, hasonló nagyságú és tevékenységgel foglalkozó vállalkozások fontosabb alapadatai egymás mellett s a csoportátlaggal együtt bemutatva.

Fontos azonban, hogy ez az információ közvetlenül és olyan formában jusson el a gazdálkodókhoz, hogy azt valóban hasznosítani tudják, hogy képesek legyenek azt értelmezni és feldolgozni.

⇒ A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat által szolgáltatott információknak a gazdálkodók jövedelmére gyakorolt hatása a már korábban bemutatott információs füzet, azaz az Információs Hálózat által a gazdaságok részére történő információszolgáltatás jelentőségét támasztja alá.

6. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN

Könyvrészlet magyar nyelven:

Csajbók I.: Gazdasági adminisztráció, szerződések. (2.2. fejezet) Campus Kiadó. Debrecen. 2003.

Jegyzet:

Csajbók I. - Darabos É. - Kosztolányi L.-né – Orbán I. - Rózsa A.: Pénzügy I. Kosztolányi L.-né. Debrecen. 2001. 1-74. old.

Magyar nyelvű folyóirat idegen nyelvű összefoglaló nélkül

Csajbók I.: Konjunktúrafelmérés (Hajdú-Bihar megye 2004. április). Kamarai Hírlevél XII/6. szám 2004. 4-6. p.

Csajbók I.: A holland és a magyar számviteli rendszer összehasonlítása. Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat 2002. 496-499. p.

Idegen nyelvű folyóirat

Csajbók I. – Oude Lansink A. – Huirne R.: Effects of management information from FADN on profitability of Dutch potted-plant firms. Agricultural Economics. 2005. 325-332. p.

Külföldön idegen nyelven megjelent előadás

Csajbók I.: Management accounting in the Farm Accountancy Data Network. Nagyszeben, Románia, ISBN 973-651-500-1 2002. 210-217. p.

Csajbók I.: Managerial aspects of evaluation methods in agricultural accounting. Nagyszeben, Románia, ISBN 973-651-500-1 2002. 218-223. p.

Lektorált, magyar (és idegen) nyelven megjelent előadás idegen nyelvű összefoglalóval:

Csajbók I.: Specific evaluation methods in FADN. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika (AVA2). Nemzetközi konferencia. Debrecen. 2005.

Csajbók I.: Profitability of accounting information on Dutch horticultural holdings. A gazdaságtudomány fiatal kutatóinak második gödöllői nemzetközi konferenciája, Gödöllő. 2002.

Csajbók I.: Comparative financial accounting. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos napok Gyöngyös 2002. március 26-27.

Csajbók I.: Practical methods and problems in the Dutch FADN. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos napok Gyöngyös 2002. március 26-27.

Magyarországon megjelent poszter és összefoglaló:

Csajbók I.: Az összehasonlító számvitel módszertana. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika (AVA2). Nemzetközi konferencia. Debrecen. 2005.

Csajbók I.: A magyar Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat jövőbeli szerepe a gazdálkodók döntéstámogatási igényeinek kielégítésében. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika (AVA). Nemzetközi konferencia. Debrecen. 2003. 1-8. p.

Csajbók I.: Gazdasági társaságok beszámolási kötelezettsége Hollandiában (Annual report of legal entities in the Netherlands). XLIV: Georgikon Napok Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely 2002. 118. p.

Csajbók I.: A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat számviteli sajátosságai az Európai Unióban (The specific accounting rules of the Farm Accountancy Data Network). Georgikon Napok Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely 2002.

Csajbók I.: A számviteli információs rendszer felépítése Magyarországon. Tavasz Szél 2001 Fialat magyar tudományos kutatók és doktoranduszok V. világtalálkozója Gödöllő 2001.

Csajbók I.: A mezőgazdasági számviteli információ kereslete a gazdaságban. XLIII: Georgikon Napok Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely 2001.

Csajbók I.: A mezőgazdasági vállalkozások számviteli információs rendszere. Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár 2000.

Magyarországon megjelent előadás:

Csajbók I.: Kereskedelmi kamarák szerepe a mikrovállalkozások pályázatainak elősegítésében. Pályázatbörze 2003, Debrecen

Csajbók I.: A Széchenyi kártya hitelkonstrukció várható változásai. Pénzforrás konferencia Debrecen. 2004. 29-30. p.